

Авторські програми – шлях до успіху інноваційного навчального закладу

Катерина ТАРАНІК-ТКАЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України

Основним стратегічним документом у галузі освіти, що визначає, зокрема, її інноваційну спрямованість, ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, реалізованих в освітніх галузях і відображених у складових змісту базової і повної загальної середньої освіти, є *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти* (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392).

При цьому *особистісно орієнтований* підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. *Компетентнісний* підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей, а *діяльнісний* – спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції в соціокультурне та природне середовище.

У державному стандарті враховано можливості навчального середовища, сприятливого для задоволення фізичних, соціокультурних і пізнавальних потреб учнів. Саме варіативність методик організації навчання, а також наявність в учнів можливості обирати курси за вибором та факультативи як компоненти варіативної складової змісту освіти (залежно від власних пізнавальних здібностей) дають змогу застосовувати особистісно орієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи.

Наголосимо, що відповідно до статті 15 Закону України «Про загальну середню освіту» структуру та зміст загальної середньої освіти на основі інваріантної та варіативної складових, що встановлюють змістове співвідношення між освітніми галузями, визначає Базовий навчальний план (затверджується Кабінетом Міністрів України). Інваріантна складова змісту загальної середньої освіти формується на державному рівні, є єдиною для всіх закладів загальної середньої освіти і відображається у Державному стандарті базової і повної загальної середньої

освіти. Варіативну складову змісту формує кожний загальноосвітній навчальний заклад окремо, і це є показником того, як заклади різняться один від одного. У державному стандарті також зазначено, що варіативну складову Базового навчального плану розробляє загальноосвітній заклад з урахуванням особливостей регіону та індивідуальних освітніх запитів учнів.

Змістовим наповненням варіативної складової є програми курсів за вибором і факультативів. Інакше в методиці курси за вибором ще називають *елективними курсами*. Щодо історії виникнення *елективних курсів* зауважимо, що в шкільній практиці спочатку з'явилися гуртки, потім факультативи, а вже згодом – курси за вибором, які є частиною методичного забезпечення сучасної профільної освіти. Наповнюючи варіативну складову інноваційним змістом, важливо розуміти підхід та вимоги до сучасних авторських програм курсів за вибором і факультативів.

Значимо: створенню державного стандарту передувало ґрунтовне вивчення наукової літератури, з'ясування новітніх тенденцій кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Освітні зміни спричинили «олюднення шкільного простору» (за Г.Ковальновою). Проблема становлення розвиненої, гуманної, свідомої особистості пов'язана з формуванням компетентного учня і випускника загальноосвітнього навчального закладу. Психолого-педагогічні аспекти цілісного розвитку особистості досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Б.Ананьєв, Г.Андерсен, В.Андреев, Ю.Бабанський, Ф.Беррон, І.Бех, Д.Богоявленська, С.Бондаренко, Дж.Гетсельс, В.Загвязинський, Н.Кічук, Н.Кузьміна, А.Маслоу, С.Меднік, А.Осборн, К.Роджерс та ін.

Загальну теорію системно-цільового розвитку школи обґрунтували Б.Гершунський, В.Кремень, О.Сухомлинська; умови ефективності й структури інноваційних процесів – Н.Шиян, І.Якиманська; гуманістичні ідеї розвитку особистості – Ш.Амонашвілі, А.Маслоу; теорію самоактуалізації та самостворення особистості – Д.Дьюї; психолого-педагогічну теорію цінностей – І.Бех.

З нашого погляду, важливим є розуміння того, що наповнення варіативної складової новим змістом, а, отже, розроблення авторських навчальних програм, пов'язане з урахуванням потреб різних регіонів і науково-методичних пріоритетів учителя.

Програми курсів за вибором і факультативів складаються зважаючи на науково обґрунтовані вимоги, що є спільними для всіх навчальних предметів.

Дослідно-експериментальна робота на всеукраїнському рівні неможлива без запровадження (а, насамперед, створення, апробації та затвердження) авторських програм. На якому етапі всеукраїнського експерименту створюється така авторська програма, залежить лише від майстерності самого вчителя (автора програми курсу за вибором чи факультативу) і рівня інноваційного розвитку навчального закладу.

Під час упровадження програм курсів за вибором і факультативів зазвичай вирішують такі **завдання:**

1) реалізація учнем особистих пізнавальних інтересів;

2) створення умов для формування індивідуальної траєкторії навчання для кожного учня;

3) перевірка здатності і можливості для кожного учня осягати зміст обраної (на майбутнє) професійної сфери;

4) створення умов для свідомого вибору професії на подальшому життєвому шляху;

5) формування вмінь та навичок щодо проектної діяльності, кооперованого навчання тощо;

6) створення додаткової мотивації в учнів до навчання за улюбленим напрямом.

Досвід використання авторських програм засвідчує, що уточнення потребує теоретичний аспект питання розроблення програм курсів за вибором.

Курси за вибором – це навчальні курси, що доповнюють навчальні предмети і є складовими допрофільної підготовки та профільного навчання. Курси за вибором у старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтація на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас вони можуть

сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтованими на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Для вчителя-практика важливим є організаційний аспект використання програм курсів за вибором або факультативів. Насамперед чітко визначається кількість годин на рік для додаткових курсів: *факультативи* розраховані на 9–17 годин опрацювання, мають статус необов'язкових, коли учень може перевірити власні нахили, здібності й уподобання, опановуючи факультативний курс. Відповідно до наказу МОН від 20.02.2002 р. №128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп... загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп під час факультативних занять у загальноосвітніх навчальних закладах міської місцевості становить вісім учнів, сільської місцевості – чотири учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для учнів від початку навчального року до його завершення, їхню роботу у кінці навчального року потрібно оцінити.

Обов'язковим є дотримання певних унормованих вимог до оформлення програм курсів за вибором (факультативів). Розглянемо їх:

1. Титульна сторінка.

2. Пояснювальна записка (кваліфікаційний опис курсу).

3. Програма (зміст навчального матеріалу та вимоги до знань і вмінь учнів) курсу: 17 годин (факультатив), 35 (курс за вибором).

4. Перелік рекомендованої навчально-методичної літератури для учня та вчителя (наукові та методичні статті, методичні розробки, посібники, довідники тощо).

5. Список використаних джерел.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у програмі курсу за вибором чи факультативу

Інформаційні дані:

Навчальна програма схвалена вченою радою Інституту післядипломної освіти або обласним управлінням освіти (протокол від _____ року № ____).

Або

Навчальна програма схвалена методичним об'єднанням вчителів ЗНЗ (протокол від _____ року № ____).
Рецензенти (прізвище, ім'я, по батькові, категорія, звання) – дві–три особи (науковець та вчитель-практик).

Нормативні дані (примірний варіант):

Клас	Семестр	Кількість годин на тиждень	Кількість годин на рік	Вид занять і кількість годин	Форма контролю
10	I–II	1	35	Наприклад: лекційні – 18, семінарські – 10, практичні – 5, екскурсії – 2	Наприклад: контрольна робота – 2, тестування – 3, колоквиум – 2, залік – 1, захист проекту – 1

Пояснювальна записка (кваліфікаційний опис курсу):

1. Вступ.

2. Мета.

3. Завдання (ознайомити..., сприяти..., розвивати..., збагачувати..., виховувати..., формувати вміння тощо).

4. Структура курсу (частини, розділи).

5. Очікувані результати (загальні).

Програма курсу: зміст навчального матеріалу (назва теми, її стислий зміст, базові поняття й терміни тощо), орієнтовна кількість годин та вимоги до знань і вмінь учнів

Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до знань і вмінь учнів

мають бути узгодженими з основними вимогами до рівня знань, умінь і навичок школярів певного віку, класу, особистих уподобань.

На базі Навчально-виховного комплексу «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради (далі – ШГП) проводиться дослідно-експериментальна робота за темою «Цілісний розвиток особистості учня в інформаційному просторі навчального закладу» з урахуванням можливостей і потенціалу закладу.

Дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня розпочато в ШГП саме тому, що «амбіції» (у позитивному сенсі) колективу закладу на право репрезентувати власні напрацювання засвідчили наявність певного багажу авторських програм курсів за вибором і факультативів. Вони апробовані на рівні закладу, отримали позитивну експертну оцінку на комісії Міністерства освіти і науки України та могли бути подані на здобуття відповідного грифа.

Для НВК «Школа гуманітарної праці» властиві певні особливості освітнього процесу. У ШГП працює шкільне радіо «ШГП FM»; шкільна кіностудія «ШГП TV», з якою пов'язані організація кінофестивалів та конкурс «Репортер року»; учні та вчителі ШГП репрезентують батькам, гостям та всім охочим театральні свята на сцені Херсонського академічного музично-драматичного театру ім. Миколи Куліша спільно з артистами цього театру.

Особливою гордістю ШГП є бібліотечно-інформаційний центр як важливий компонент навчально-виховного процесу. В структурі бібліотеки працює потужний медіацентр з мультимедійним обладнанням, сучасними комп'ютерами. Відповідно, й авторські курси, запропоновані ШГП (деякі з них подано в цьому номері журналу «Рідна школа»), пов'язані із загальним **гуманітарно-гуманістичним** спрямуванням усієї інноваційної діяльності навчального закладу.

З метою широкої популяризації авторських програм, зокрема й тих, що представлені в цьому номері «РШ», нормативною є така організаційна ситуація. Бажано узгодити програми курсу за вибором чи факультативу з реальними можливостями закладу. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотний варіант, коли факультативний курс пропонують як

курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена його керівником. У пояснювальній записці до програми необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством) розроблено скоригований варіант.

Запропоновані програми курсів за вибором і факультативів є результатом роботи багатьох науковців, методистів, учителів-практиків. Сподіваємося, що кожен зможе знайти матеріал відповідно до своїх потреб і уподобань.

Література

1. *Програми* курсів за вибором і факультативів зі світової літератури. Книга 1. 8–11 класи / За загальною ред. К.В. Таранік-Ткачук, І.П. Дворницької. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 336 с.
2. *Програми* курсів за вибором і факультативів з української мови. 8–11 класи / За загальною ред. К.В. Таранік-Ткачук. – К.: Грамота, 2011. – 272 с.
3. *Програми* курсів за вибором і факультативів з української літератури. 8–11 класи / За загальною ред. К.В. Таранік-Ткачук. – К.: Грамота, 2011. – 312 с.
4. *Таранік-Ткачук К.В.* Методичні рекомендації щодо вивчення світової літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році / К.В. Таранік-Ткачук, С.П. Фоміна // Всесвітня література в сучасній школі. – №7–8. – 2012. – С. 2–7.
5. *Таранік-Ткачук К.В.* Методичні рекомендації щодо вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році (лист МОНмолодьспорту від 01.06.2012 року №1/9-426) / К.В. Таранік-Ткачук, Г.Т. Шелехова, Н.І. Шинкарук // Дивослово. – №8. – 2012. – С. 3–12.
6. *Таранік-Ткачук К.В.* Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році (лист МОНмолодьспорту від 01.06.2012 року №1/9-426) / К.В. Таранік-Ткачук, Н.І. Шинкарук // Дивослово. – №8. – 2012. – С. 12–17.